

บทที่ 2

การดำเนินงานทางโบราณคดี

การดำเนินงานทางโบราณคดีในโครงการบูรณะพระธาตุและสิมวัดโพธิ์เจติยาราม (เหล่าฮก) บ้านเหล่าฮก ตำบลหนองฝือ อำเภอมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ดำเนินการเพื่อต้องการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมและร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีที่จะช่วยในการอธิบายเรื่องราวความเป็นมาในอดีตและสรุปพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมของโบราณสถาน และยังเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาหาแนวทางในการออกแบบบูรณะโบราณสถานต่อไป โดยการดำเนินงานครั้งนี้ได้ดำเนินการขุดตรวจ-ขุดแต่งทางโบราณคดีบริเวณรอบโบราณสถาน มีเนื้อที่ประมาณ 500 ตารางเมตร ซึ่งขั้นตอนการดำเนินงานมีดังนี้

2.1 สภาพก่อนการดำเนินงานทางโบราณคดี

โบราณสถานวัดโพธิ์เจติยาราม (เหล่าฮก) ประกอบไปด้วย สิม 1 หลัง หันหน้าไปทางทิศตะวันตก และพระธาตุ 1 องค์ พร้อมทั้งมีธาตุองค์เล็กตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกและทิศเหนือรอบพระธาตุอีกจำนวน 2 องค์

ภาพที่ 3 สภาพโบราณสถาน ด้านทิศตะวันตก ก่อนการดำเนินงาน

ภาพที่ 4 สภาพโบราณสถาน มุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ก่อนการดำเนินงาน

ภาพที่ 5 สภาพโบราณสถาน มุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ ก่อนการดำเนินงาน

ภาพที่ 6 สภาพโบราณสถาน ด้านทิศเหนือ ก่อนการดำเนินงาน

ภาพที่ 7 สภาพโบราณสถาน ด้านทิศตะวันออก ก่อนการดำเนินงาน

2.1.1 สิม

สิมหันหน้าไปทางทิศตะวันตก เป็นอาคารที่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่ออิฐถือปูน 3 ห้อง ขนาดกว้าง 3.90 เมตร ยาว 6 เมตร สูง 6.28 เมตร ตั้งบนฐานบัว (เอวขันธ) มีมุขหน้ายื่นออกมาขนาด 3.30 เมตร ปัจจุบันถูกดินถมจนถึงระดับฐานบัวลูกแก้วด้านบน

หลังคาคลุมด้วยสังกะสี ประดับด้วยช่อฟ้า (โหง่) ทำด้วยไม้ 5 ตัว ด้านบนหลังคามีการยกคอสองของหลังคาขึ้นมาอีกชั้นหนึ่งมีร่องรอยการทาสีครีมน้ำเงิน ตรงกลางด้านบนของคอสองมีการปักช่อฟ้าทำจากโลหะ 1 ตัว¹ มีบันไดทางขึ้น 2 ทาง คือ ด้านทิศเหนือและทิศใต้ โดยมีการก่อกำแพงเตี้ย ๆ ล้อมระเบียบมุขผนังด้านข้างเจาะช่องหน้าต่างด้านละ 3 ช่อง มีประตูทางเข้าออกด้านหน้าเพียงด้านเดียวทำด้วยไม้แบบเปิด 2 บานออกด้านนอก พื้นสิมทำเป็นพื้นปูนขัดมัน รูปแบบศิลปกรรมจัดเป็นศิลปกรรมสิมพื้นถิ่นอีสาน

ห้องด้านในสุดทิศตะวันออกเป็นฐานที่ตั้งของแผ่นพระพุทธรูปปูนนูนต่ำจำนวน 12 ชิ้น ทาสีทอง เป็นแผ่นปูนหล่อด้วยแม่พิมพ์ มีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยม พระพุทธรูปทำท่าปางวิตรรกะมุทรา ประทับนั่งขัดสมาธิราบ ส่วนพระประธานภายในสิมเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ประทับนั่งขัดสมาธิราบบนฐานบัว มีจารึกที่ฐานพระพุทธรูปว่า “พ่อสุพรรณพร้อมด้วยบุตร ภรรยา และญาติพี่น้อง สร้างอุทิศแด่พ่อทองใบและแม่ทอง พ.ศ. ๒๕๐๔ บ.สา..ศิลปการช่าง บ้านสำโรงผู้ทำ” นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัย ประทับนั่งขัดสมาธิราบ ศิลปะลาว อีก 1 องค์

ภาพที่ 8-9 สภาพสิม ด้านทิศตะวันตก ก่อนการดำเนินงาน

¹ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านกล่าวว่าช่อฟ้าหรือฉัตรที่อยู่บนหลังคาสิมนี้ เมื่อก่อนเคยติดอยู่ที่ส่วนยอดของพระธาตุ ต่อมาได้ตกลงลงมา จึงได้มีการนำมาปักไว้บนหลังคาสิมดังเช่นปัจจุบัน

ภาพที่ 10-11 สภาพลิ้ม ซ้าย : มุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ ขวา : มุมทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ก่อนการดำเนินงาน

ภาพที่ 12-13 สภาพลิ้ม ซ้าย : มุมทิศตะวันออกเฉียงใต้ ขวา : มุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ก่อนการดำเนินงาน

ภาพที่ 14-15 ซ้าย : ด้านทิศใต้ ขวา : ด้านทิศตะวันออก ก่อนการดำเนินงาน

ภาพที่ 16-17 สภาพหลังคาสิม ด้านทิศใต้ ก่อนการดำเนินงาน

ภาพที่ 18-19 สภาพหลังคาสิมด้านบน มีการยกคอสองของหลังคาขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง มีร่องรอยการทาสีครีมและน้ำเงิน

ภาพที่ 20-21 สภาพข้อฟ้า (โหง) ด้านทิศตะวันออก ก่อนการดำเนินงาน

ภาพที่ 22 สภาพเสามุขหน้า มีการประดับลายกลีบบัวปูนปั้นบนหัวเสาและตีนเสา ก่อนการดำเนินงาน

ภาพที่ 23-24 สภาพกำแพงบันไดทางขึ้นลงมุขหน้า ด้านทิศเหนือ ก่อนการดำเนินงาน

ภาพที่ 25-26 ซ้าย : สภาพประตูเข้าออก ขวา : ผนังภายในของสิม ก่อนการดำเนินงาน

ภาพที่ 27 พระพุทธรูปปางมารวิชัย ประทับนั่งขัดสมาธิราบ มีจารึกที่ฐานว่า “พ่อสุพรรณพร้อมด้วยบุตร ภรรยา และญาติพี่น้อง สร้างอุทิศแด่พ่อทองใบและแม่ทอง พ.ศ. ๒๕๐๔ บ.สา..ศิลป์ การช่าง บ้านสำโรงผู้ทำ”

ภาพที่ 28-29 พระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัย ประทับนั่งขัดสมาธิราบ

ภาพที่ 30 แผ่นพระพุทธรูปปูนปั้นต่ำ ปางวิตรรกะมูทรา ประทับนั่งขัดสมาธิราบ

2.1.2 พระธาตุ

พระธาตุตั้งอยู่บริเวณทิศเหนือของสิม เป็นธาตุทรงปราสาทยอด ก่อด้วยอิฐฉาบปูน มีขนาดกว้าง 4.40 เมตร ยาว 4.40 เมตร สูง 16.30 เมตร มีลักษณะเป็นเรือนธาตุสี่เหลี่ยมซ้อนกัน 4 ชั้น ขนาดลดหลั่นกันไป ซึ่งชั้นล่างประดับลายปูนปั้นรูปพันธุ์พฤกษา เทพพนม และสัตว์ เช่น คนขี่ช้าง คนขี่ม้า เสือ กระต่าย กวาง หน้ากาล คชสีห์ ? เป็นต้น ชั้นที่ 2 ทำเป็นซุ้มจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปปางสมาธิ ประทับนั่งขัดสมาธิราบตรงกลาง ขนาบข้างด้วยพระสาวกยืนประนมมือมีดอกไม้วัดที่นำสังเกตซุ้มจระนำทางด้านทิศตะวันออกพบว่าพระพุทธรูปประทับนั่งบนครุฑส่วนด้านอื่น ๆ ประทับบนฐานดอกไม้วัดที่กลับ ชั้นที่ 3 ทำเป็นซุ้มจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปปางเปิดโลก ประทับยืนตรงกลาง ขนาบข้างด้วยพระพุทธรูปปางรำพึง ประทับยืน ชั้นที่ 4 ทำเป็นซุ้มจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางสมาธิ 2 องค์ ภายในซุ้มจระนำบางซุ้มยังคงมีร่องรอยการทาสีน้ำเงิน และสีแดง ถัดขึ้นไปเป็นบัลลังก์รองรับปล้องไฉนประดับกับบัวที่จำลององค์ระฆังตามด้วยปลียอดและประดับฉัตรบนยอดสุดขององค์พระธาตุ

รอบองค์พระธาตุมีการล้อมด้วยกำแพงเตี้ย ๆ กว้าง 7 เมตร ยาว 7 เมตร สูง 1.20 เมตร มีทางเข้าเพียงด้านเดียวคือด้านทิศตะวันออก ส่วนทางด้านทิศตะวันตกของพระธาตุพบว่ามีจารึกรูปใบเสมาหินทรายสีแดงที่ระบุปีการสร้างพระธาตุ พ.ศ. ๒๔๖๔ สำเร็จปี ๒๔๗๐ จากการสัมภาษณ์พระและชาวบ้านกล่าวว่าจารึกหลักนี้เคยตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกด้านหน้าของพระธาตุ เมื่อมีการสร้างอุโบสถ (หลังใหม่) พร้อมกับบูรณะพระธาตุจึงได้เคลื่อนย้ายมาตั้งตรงตำแหน่งที่พบเห็นในปัจจุบัน

ภาพที่ 31-32 พระธาตุ ซ้าย : มุมทิศตะวันออกเฉียงใต้ ขวา : ทิศตะวันตก

ภาพที่ 33 กำแพงพระธาตุ มุมทิศตะวันออกเฉียงใต้

ภาพที่ 34-35 สภาพลานประทักษิณ ซ้าย : ด้านทิศใต้ ขวา : ด้านทิศตะวันออกเฉียง

ภาพที่ 36-37 สภาพจารึก ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตก ติดกำแพงพระธาตุ
ซ้าย : ด้านหน้า ขวา : ด้านหลัง

ภาพที่ 38-39 ลายปูนปั้นประดับพระธาตุ ด้านทิศเหนือ

ภาพที่ 40-41 ลายปูนปั้นประดับพระธาตุ ด้านทิศเหนือ

ซ้าย : เรือนธาตุชั้นที่ 4 พระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางสมาธิ 2 องค์

ขวา : เรือนธาตุชั้นที่ 3 พระพุทธรูปปางเปิดโลก ประทับยืนตรงกลาง ขนาบข้างด้วยพระพุทธรูปปางรำพึง ประทับยืน

ภาพที่ 42-43 ลายปูนปั้นประดับพระธาตุ ด้านทิศเหนือ

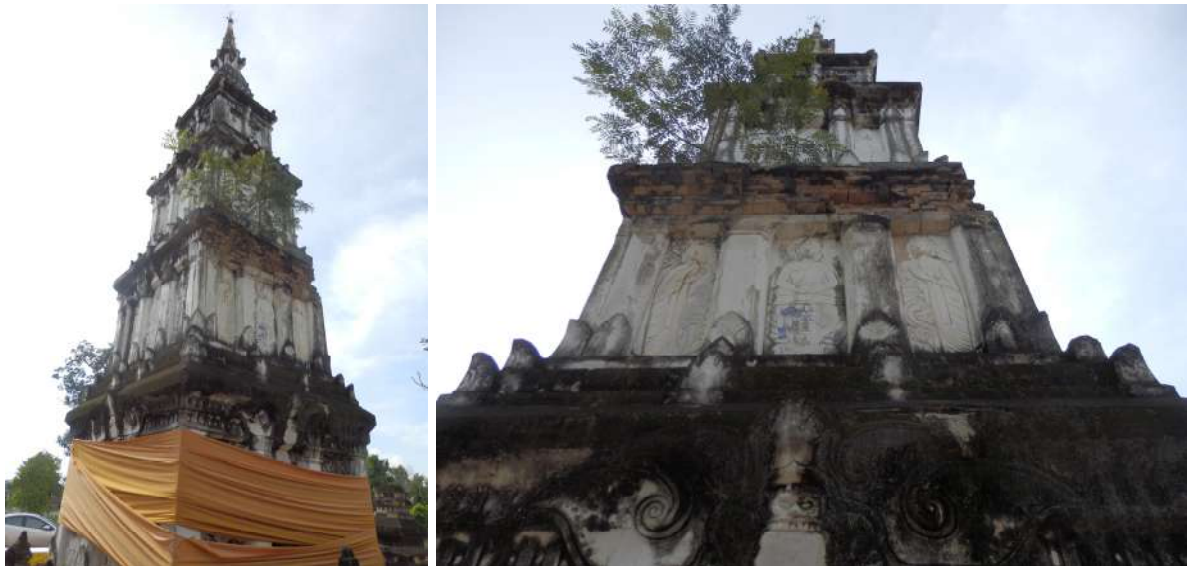
ซ้าย : เรือนธาตุชั้นที่ 2 พระพุทธรูปปางสมาธิ

ประทับนั่งขัดสมาธิราบตรงกลาง ขนาบข้างด้วยพระสาวกยืนประนมมือน้อมดอกไม้

ขวา : เรือนธาตุชั้นที่ 1 บริเวณยอดซุ้มทำเป็นลายหน้ากาล

ภาพที่ 44-45 ลายปูนปั้นประดับเรือนธาตุชั้นที่ 1 ด้านทิศเหนือ
ซ้าย : ทำเป็นลายเสือ ด้านล่างเป็นกระต่าย ขวา : คนขี่ช้าง

ภาพที่ 46-47 ลายปูนปั้นประดับพระธาตุ ซ้าย : มุมทิศตะวันออกเฉียงใต้ ขวา : ด้านทิศตะวันออก